
HAGYOMÁNY

EGY „NAIV” ÉLETÍRÓ

BORI IMRE

Az oromhegyesi Balázs Mátyás, akinek szövegei alább következnek, nem a költői vagy a tudósi céh tagja, nem „hivatásos” író, hanem juhászból lett írógató parasztember, igényeivel pedig már ebből a létformából is kinőtt: többre vágyik. Olvas, televíziót néz, írógépe van, s a publikálás lehetőségével kacérkodik. Portájáról, amely egyike az egymás mellett sorjázó Balázs-portáknak, mintha az egykori nagycsalád emlékét őrizné ilyen módon a família, csalódottan távozhat tehát a néprajzi gyűjtő, aki a polgárisodástól érintetlen népművészet után kutat, hogy dalait, balladáit, meséit lejegyezze. Balázs Mátyás a népi hagyományőrzőről kialakított emberkép kritériumait már nem elégíti ki, még ha egy juhász-dinasztia tagjának is tudja magát. Sajátos és fölöttébb jellemző helyzet az övé tehát, s ha meghatározniuk kell, akkor a képzőművészettől köicsönzött szóval „naiv” írástudónak — költőnek és életírónak nevezhetjük, hiszen írói megnyilatkozásainak vannak olyan jegyei, amelyek mutatják, hogy a klasszikus író-fogalomba sem fér a Balázs-jelenség. Írástudóról van szó, akinek írói öntudata is működik, de írói tudatossága révén még közelebb áll a közösségi, a szóbeliségre alapuló gondolkodás- és látárendszerhez, mint az individuálishoz, amelyen az írói lét képződik. A múlt században vagy századunk első felében még mese- vagy nótafa lett volna, ma azonban „naiv” költő és író, akit nem a reprodukáló hajlam jellemez, hanem az alkotói kedv, alkotásai azonban már nem kerülnek a néprajz figyelt széténeklés, variálódása folyamataiba, hanem papíron maradnak, legfeljebb a család vesz róluk tudomást.

Az irodalom alatti „irodalom” tanulmányozója figyel fel elsősorban a Balázs Mátyás képviselte írotípusra, de fel kellene figyelnie a néprajztudománynak is rá, amikor például olyan jellegű versre bukkan, mint amilyen Balázs Mátyásnak a Nagy Rózsa című, 1961-ben született balladája. Ez a tízszakos vers jól mutatja, hogy egy lány tragédiájának költői elmondásakor a helyi balladák manierja befolyásolta — az ilyen jellegű esemény költői formáját látta bennük.

Balázs Mátyás azonban ihletett perceiben nem népies költő, noha Csé-

pe Imre nagy tisztelője, miként következõ, a költõt idézõ verse is bizonyítja:

Csépe Imre

„Mondd,
mit írjon a költõ,
ki nem szerelmes
sem asszonyba,
se lányba?”
Így elmélkedik
egykor
szegénykém,
az árva,
aki szerelmes volt
népébe,
és a bácskai tájba.

1974

Az õ népiessége közvetlenül Petõfi versvilágára megy vissza — ízléstörténeti szempontból figyelemreméltó módon. A leíró vers prototípusa Balázs Mátyás szemében is Petõfi Sándor tájköltészete, amelyben a valóság költészetté alakításának a módja látszik követendõ példának. Mint az 1961-ben írt Téli napok címû versében is, amelynek néhány szakaszát idézzük most:

Havas árok mentén pipiskék lapulnak,
csonttá fagyott gallyon madárcák vacognak.
A bozót tövébe nyuszi meghúzódott,
talán szép tavaszról éppen most álmodott.

A hónap tetején feketés formában,
mintha falevelek széltõl szaladnának.
Egy csapat foglyocska törtet a viharban,
mert bizony õkelmék ilyenkor nem nyugodnak.

Nincsen béke sehol, kinn a pusztaságon,
felbõszült hóvihar ordítóz s tájon.
Ki nem néz senki sem a meleg szobából,
kutya fel sem pislant a szalma vackából.

Bemehet az ember a tanyára csendben,
nem kell ütõszerszám mind a két kezébe.
Kiabálhat hosszan, úgy sem hallja senki,
mert a szél az ajtót amúgy is zörgeti.

No, véletlen-egyszer kinyílik az ajtó,
 bableves illata árad a konyhából.
 Benn a tűzhely mellett, töpörödött anyó,
 álmodozik mélyen a szétment családról.

„Gyerek a múltkor itthon volt egy napot,
 de hamar visszament, mert szereti a várost.
 A lány bizony, szegény, még messzebbre került,
 oly ritkán jön haza, de nem is jöhet sűrűn...

S mert nem feladatunk ezen a helyen Balázs Mátyás verseinek részlete-
 sebb bemutatása, minthogy a bennük magáról jelt adó ízlésről egy má-
 sik, összehasonlító anyagra támaszkodó tanulmányunkban készülünk be-
 számolni, olyan verseiből is idézünk, amelyek ennek az ízlésnek egy
 másik pólusán keletkeztek. Ezek között vannak képversek is. Most azon-
 ban egy 1976-os epigrammatikus kis versét írjuk ide:

A város

A szája még pálott volt
 ahogy holtan hevert
 a duruzsoló lábak alatt
 a merevedő kockaköveken
 az istenadta madárka.

A „naiv” költő azonban nem elégedett meg a versírással — „élet-
 íróvá” is lett, nyilván szoros összefüggésben ennek a műfajnak feltűnő
 időszerűségével. Nem önéletrajzot írt a divatos paraszti önéletrások min-
 tájára, hanem a pásztorkodásnak emlékeiben őrzött képét örököltette meg
 egy nagyobb terjedelmű, több mint száz gépelt oldalt kivető munkájá-
 ban — szemünket világunk egy eddig lényegében ismeretlen, homályban
 maradt részletére nyitva meg. Móra István a múlt század végén a horgo-
 si „ürüjárás” életéről közölt tudósításokat (lásd: Tripolszky Géza: *A*
Tisza-vidék népelete Móra István írásai tükrében. A Hungarológiai In-
tézet Tudományos Közleményei. 23—24. szám, 1975. 199—215. old.),
 Tripolszky Géza Zentán kutatja a juhászélet jelenségeit, Balázs Mátyás
 szövegeiben Oromhegyes, a „kanizsai nagyjárás” pásztorvilága szólal
 meg meggyőző módon, hitelesen. Ez a pásztorvilág természetesen nem ve-
 heti fel a versenyt a nagy pásztortájakon kialakulttal, mint amilyen a
 köztudatban például a Hortobágy vagy Bugac. Balázs Mátyás szövegei
 azonban bizonyítják, hogy azért ennek is volt szigorú szokásrendje, eti-
 kája, s embertenyészete, megörökítésre méltó „világképe”. A folklorista
 talán szabatosabb, mindenre kiterjedőbb leírásokat vár Balázs Mátyástól,
 mint amilyeneket a művéből vett szemelvényekben talál. Hitelességüket,

„életességüket” azonban aligha vitathatja bárki is. Szerzőnk közvetlen tapasztalatai, józan szemlélete, tárgyilagosságra való törekvései kellő fedezetet adnak lendületes mondatainak. Nem kell tehát szégyenkeznie olyan jelentős művek társaságában sem, mint amilyen például Luby Margité (*Fogyó legelőkön*, Bp.) a negyvenes évek elejéről, amely a pásztorélet leírásának ma is számottevő alkotása.

Balázs Mátyás érdeklődése széles körű, előadásmódja is változatos, bár szemmel láthatóan vannak a pásztoréletnek olyan részletei, amelyeket munkájában nem érintett. Festett néhány arcképet a riporter módszerével. Megszólaltatta Dávid Mátyást, akinek a rokonsága juhász volt, maga azonban a lovakat szerette. Beszélt Hernyei Istvánról, az utolsó csikós számadóról a kanizsai pusztán, s megidézte Visontai Andrást, az utolsó lovasbetyárt. Szívesen írt meg anekdotikus életképeket. (A nagypénteki kolbászos tarhonya; Zsandárok kezébe adta egymást a két jó barát; Bilincsbé verve átúszott a Tiszán; Hurka Péter a libatóban; Szlavity Miska kivégzése; Az öreg Susik halála; A vonat alá került juhfalca; Balázs Jóska a pokolbéli ördögtől sem fél), és részletesen foglalkozott a gyermek- és a kamaszkor életével. Leírta a pusztai gyerekek játékait és művészkedését, a büntetések módozatait, a gyermekbetegségeket és gyógyításukat, de a „széptevés iskoláját” is megörökítette (A széptevés iskolája; Síhederi pajkosságok; Tilosban járások; Téli szórakozások; Az igazi szerelem árnyékában). Fejezeteket szentelt a pászto-reledek leírásának, a lószerszámoknak és pásztoreszközöknek, a lovak, juhok betegségének és gyógyításának, valamint a rézkolompnak és egyéb, a pásztozkodáshoz fontos eszközöknek, de nem feledkezett meg a „jelzésekről és jóslatokról”, illetve az álomfejtésekről sem, amelyek a pásztorélet elengedhetetlen velejárói.

Válogatásunk Balázs Mátyás művének néhány jellemző fejezetével kívánja a *Híd* olvasóit megismertetni, szempontjainkat is ennek rendeljük alá.

A LETŰNT PÁSZTORVILÁG

BALÁZS MÁTYÁS

A nyűgös ménes

A kanizsai nagyjáráson az ötvenes évek elejéig megtalálhatjuk a csikóskodásnak egy másik formáját is, ez pedig a nyűgös ménes, ahol a lovakat nem szárnyéknál tartották éjszakánként, mint a szabadon járó ménest, hanem az isten ege alatt. Vagyis ennél a fajta ménesnél nem volt sem számadó, sem bojtár,